

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ТРУДОВИЯ ПАЗАР В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА

Нина Гергова

ninagergova@vtu.bg

**ВТУ „Тодор Каблешков“
София, ул. „Гео Милев № 158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: трудов пазар, криза, икономика, конкуренция, безработица, заетост

Резюме: В статията се разглежда трудовия пазар в България, който е изправен през предизвикателствата на икономическа криза, както и са отчетени и негативните последици от COVID-19.

Представят се безработицата и пазара на труда, като са разгледани основните тенденции в развитието им и са определени факторите на влияние. Извършен е анализ на заетостта и безработицата, чрез определяне на коефициентите на заетост и безработица.

Демографската криза и растящата емиграция, застаряващото население, намаляване броя на хората в трудоспособна възраст, изтичането на квалифицирана работна ръка към платежоспособния европейски трудов пазар са основни неблагоприятни фактори, които влияят негативно на развитието на икономиката и съответно върху състоянието на трудовия пазар.

Намаляването на търсенето на услуги, свиването на пазарите, ограничените инвестиции за развитие доведоха до отрицателни тенденции на пазара на труда и увеличение на регистрираната безработица, която се превръща в траен икономически и социален проблем.

Специално внимание се отделя на важността на образованието, квалификацията и компетенциите на хората и влиянието, което те оказват върху икономическия растеж.

Като сериозен проблем е отчетен недостигът на квалифицирана работна ръка, което се явява сериозна заплаха за развитието на икономиката.

ВЪВЕДЕНИЕ

Светът в който живеем сме свидетели на непрекъснато развитие на науката и техническия прогрес, на авангардните знания, на високите технологиите, на информационно комуникационните технологии, на една дълбока трансформация.

Сериозни са предизвикателствата предопределени от необходимостта за висока конкурентоспособност и икономически растеж, за иновации и иновационно

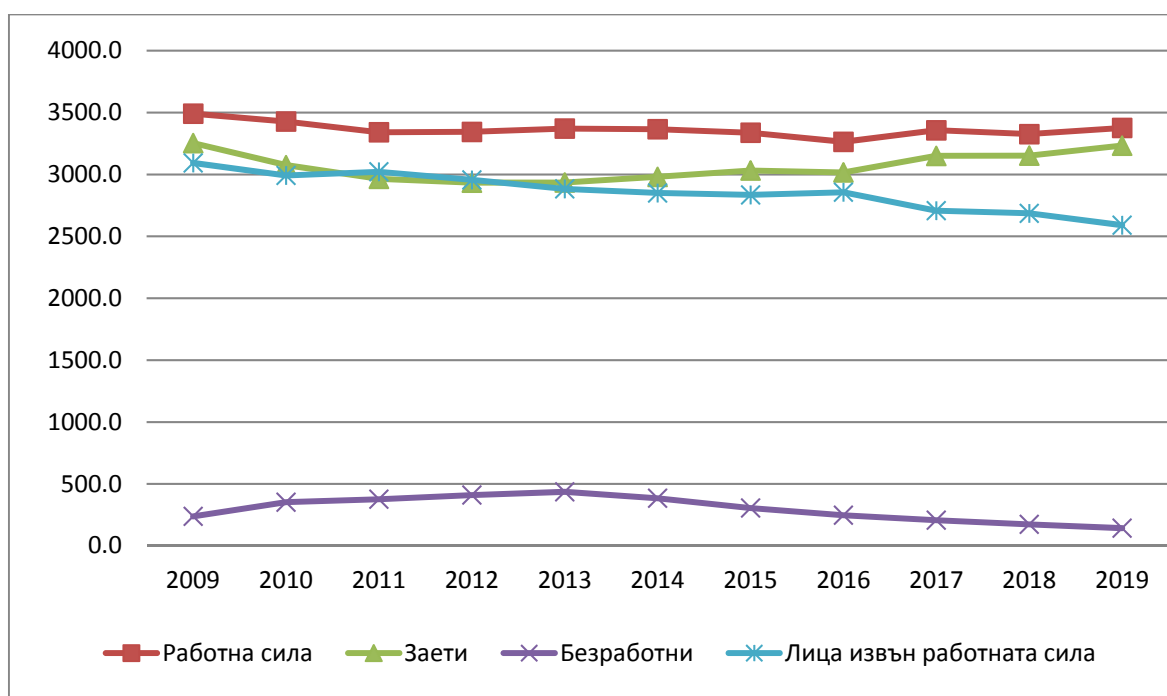
развитие, за икономика основана на знанията и за ролята на човешкия фактор на трудовия пазар.

Заедно с това сме изправени пред ново предизвикателство – здравната криза, която промени за кратко време живота на милиони хора и трябва да бъде овладяна.

На фона на тези промени особен интерес представляват въпросите на трудовата активност на населението и възможностите за промяна в близка перспектива.

СЪСТОЯНИЕ НА ЗАЕТОСТТА В БЪЛГАРИЯ

По данни на НСИ¹ населението на България за периода 2009-2019 г. е намаляло с 8.09%, което означава и по-малко работна сила. В края на 2019 г. заетите са малко повече от 3 милиона 233 хиляди и с 3.31% по-малко в сравнение с 2009 г. (фиг.1.).

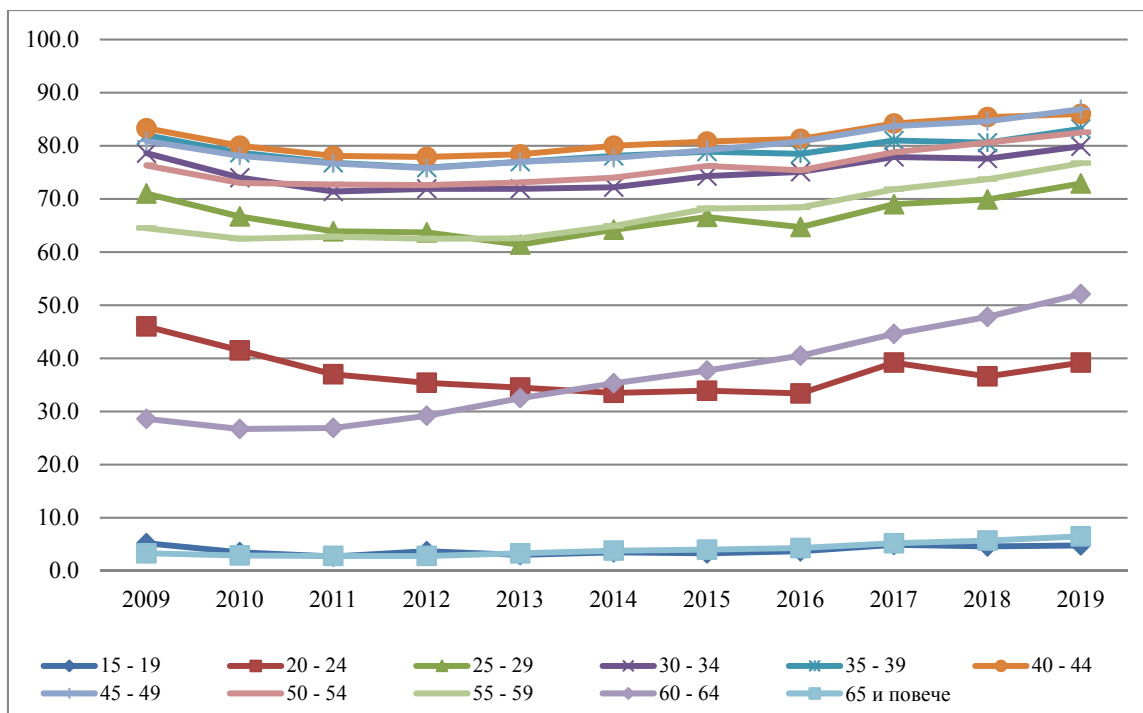

Източник: НСИ, <https://www.nsi.bg/>

Фиг. 1. Работна сила, заети, безработни и лица извън работната сила на възраст 15 и повече навършени години, (брой лица в хиляди)

На фигура 2 е представен коефициентът на заетост по възрастови групи. През 2009 г. той е най-голям за възрастовите групи 35-39 г. и 40-44, но през 2019 г. групите с най-голям коефициент на заетост са 40-44 и 45-49 г., съответно 86% и 86.9%. С най-малко заети са групите между 15-19 години (4.8%) и 65 и повече навършени години (6.5%). Това показва застаряване на населението и намаляване на относителния дял на трудоспособното население, за сметка на нарастване на хората на 65 и повече навършени години. Неблагоприятните демографски тенденции са съпътствани с емиграцията на част от трудоспособното население в страни от Европа за сезонна или постоянна работа.

¹ Национален статистически институт, <https://www.nsi.bg/>

Източник: НСИ, <https://www.nsi.bg/>

Фиг. 2. Коэффициент на заетост по възрастови групи, (%)

Коэффициентът на демографско заместване е с трайна тенденция за намаляване, което означава, че възрастовата група 15-19 години, която влиза в групата на икономическо активното население е по-малка в сравнение с излизащата група – 60-65 години. През 2017 г. на 100 човека излизащи от групата на трудоспособното население влизат едва 64, а през 2018 в групата на икономическо активното население влизат 66 човека.²

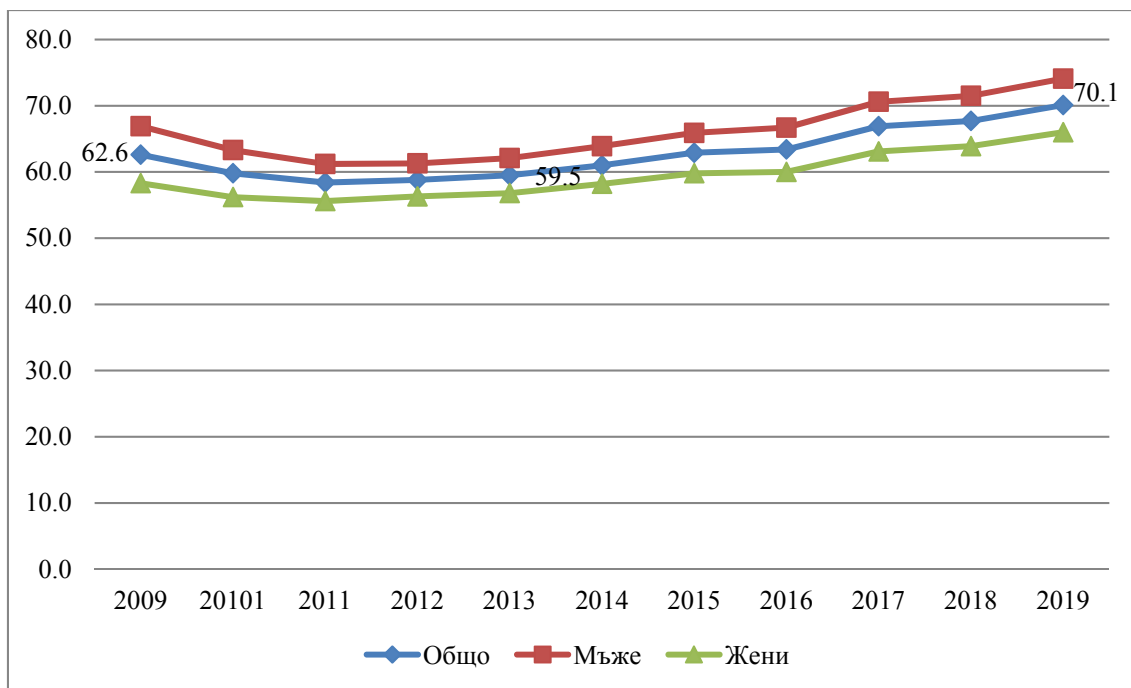
Този показател в регионален план регистрира значителни разлики, което предполага държавата и местната власт да провеждат политики към обновяване на работната сила. Най-големи трудности във възстановяването на работната сила срещат областите Смолен, Перник, Габрово и Кюстендил – влизащите в групата на икономическо активното население са под 60 човека, а над 70 в Сливен, Варна и София-град. Над 75% от трудоспособното население в България живее в градовете.

След 2013 г. коэффициентът на заетост (фиг. 3.) устойчиво нараства и през 2019 г. е 70.1%, което е средното ниво за ЕС-28 от 2015 г.³ При мъжете както във всички страни-членки заетостта е по-висока и достига малко над 74% и 66% при жените. Въпреки нарастването на коефициента на заетост, той остава далеч от средните нива за Евросъюза.

По степен на образование най-много са зетите със средно образование, над 56.6%, следвани от тези с висше образование – 31.3%, 10.15% с основно и близо 2% с начално и по-ниско образование. Най-голям е процентът на лицата извън работната сила със средно образование – над 45%, следвани от тези с основно, възлизащи на 34.3%.

² Eurostat, <http://ec.europa.eu>

³ Пак там.

Източник: НСИ, <https://www.nsi.bg/>

Фиг. 3. Коефициент на заетост – 15 - 64 навършени години, (%)

Безработните в България след като достигат 12.9% през 2013 г. започват рязко да намаляват и в края на 2019 г. се регистрират най-ниските нива от 4.2% за десет годишен период (фиг. 4.). Съответно при жените безработицата е 3.9%, а при мъжете е 4.5%, по-висока с 0.6 процентни пункта. По области най-голяма е безработицата в Северозападен и Североизточен район и най-ниска в Югоизточен.

Въпреки ниските нива на безработица смущаващ е относителният дял на дългосрочно безработните – 57% от всички безработни през 2019 г., предимно със средно и основно образование.

Прегледът върху състоянието на работната сила в България към края на 2019 г. показва спешна необходимост от реструктуриране на икономиката и промяна в политиките на заетост и за управление на човешките ресурси.

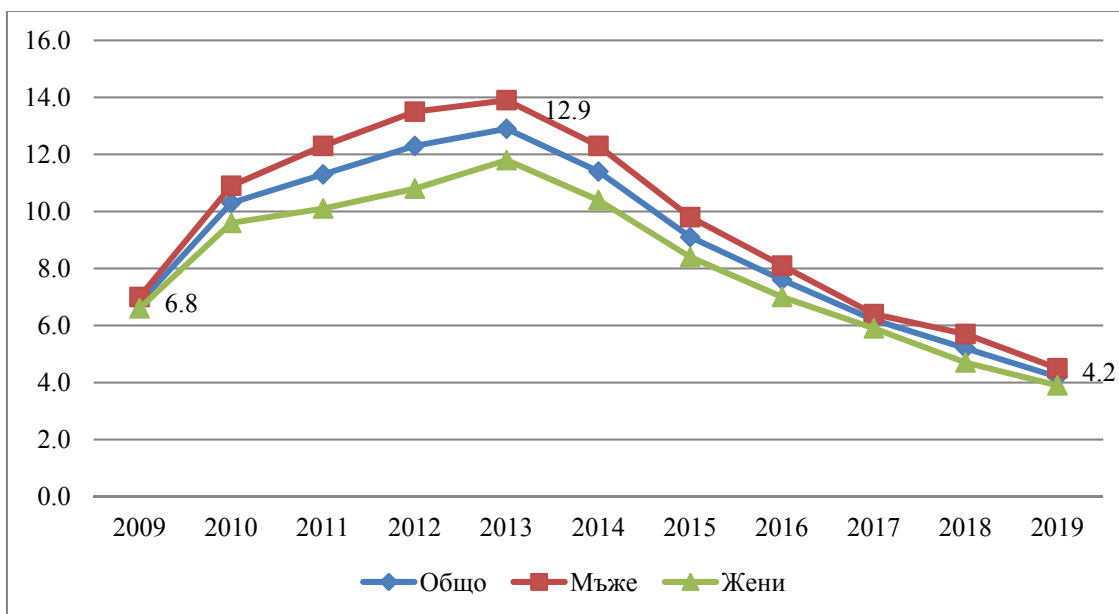
Недостигът на квалифицирана работна ръка е заплаха за бъдещето развитие на икономиката. Най-вече това се отнася за промишлеността, по отношение на научно-изследователската дейност и иновациите, където има сериозен недостиг на инженери и висококвалифицирани специалисти.

Този проблем е още по-сериозен като се има предвид демографската криза и растящата емиграция, застаряващото население, намаляване броя на хората в трудоспособна възраст, изтичането на квалифицирана работна ръка към платежоспособния европейски трудов пазар.

Бизнесът и държавните институции трябва в тази връзка да разработят дългосрочни стратегии за овладяване на съществуващия дефицит от квалифицирани кадри при разкриване на нови работни места за нова устойчива икономика.

Бъдещото развитие на световната икономика принадлежи на сектори изискващи висока квалификация и специфични умения. Това означава, че основен фактор за развитие на икономиката и конкурентоспособността на секторите ѝ е човешкият капитал, които трябва да бъде развиван и утвърждаван чрез предлагане на качествено обучение и специализация.

Във време на бързо променящата се бизнес среда образованието заема изключително важно място. И не всяко образование, а преди всичко дигиталното образование, което не означава само умения в програмирането и използването на компютър, но и придобиване на умения за справяне с трудовите си задължения в цифрова среда.

Източник: НСИ, <https://www.nsi.bg/>

Фиг.4. Коефициент на безработица, (%)

В началото на 2020 г. в режим на епидемична обстановка, се наложи социална дистанция, която принуди голяма част от бизнеса да организират дистанционна форма на работа, а където не е възможно да се осигурят безопасни условия на труд.

Много фирми бяха принудени да преустановят работа. Безработицата в България започна да нараства (фиг. 5.).

Предприятията които разполагаха с високо образован персонал, подходяща информационно комуникационна инфраструктура се оказаха в благоприятно положение и успяха да запазят и продължат своя бизнес. Разширяването и внедряването на цифрови технологии имат потенциал и допринасят за бизнеса значителни ползи.

Чрез технологиите е възможно да се помогне на бизнеса в преодоляването на основните препятствия като: достъп до мрежи за разпространение, информиране за регулациите и стандартите, финансиране на търговията, осигуряване на надеждни механизми за плащане, за надежден и достъпен транспорт. Платформите за електронна търговия позволяват да се сподели информация за установяване на доверие и участие в трансгранична търговия. В същото време държавната администрация разширява и осигурява онлайн услуги с които улеснява гражданите и бизнеса.

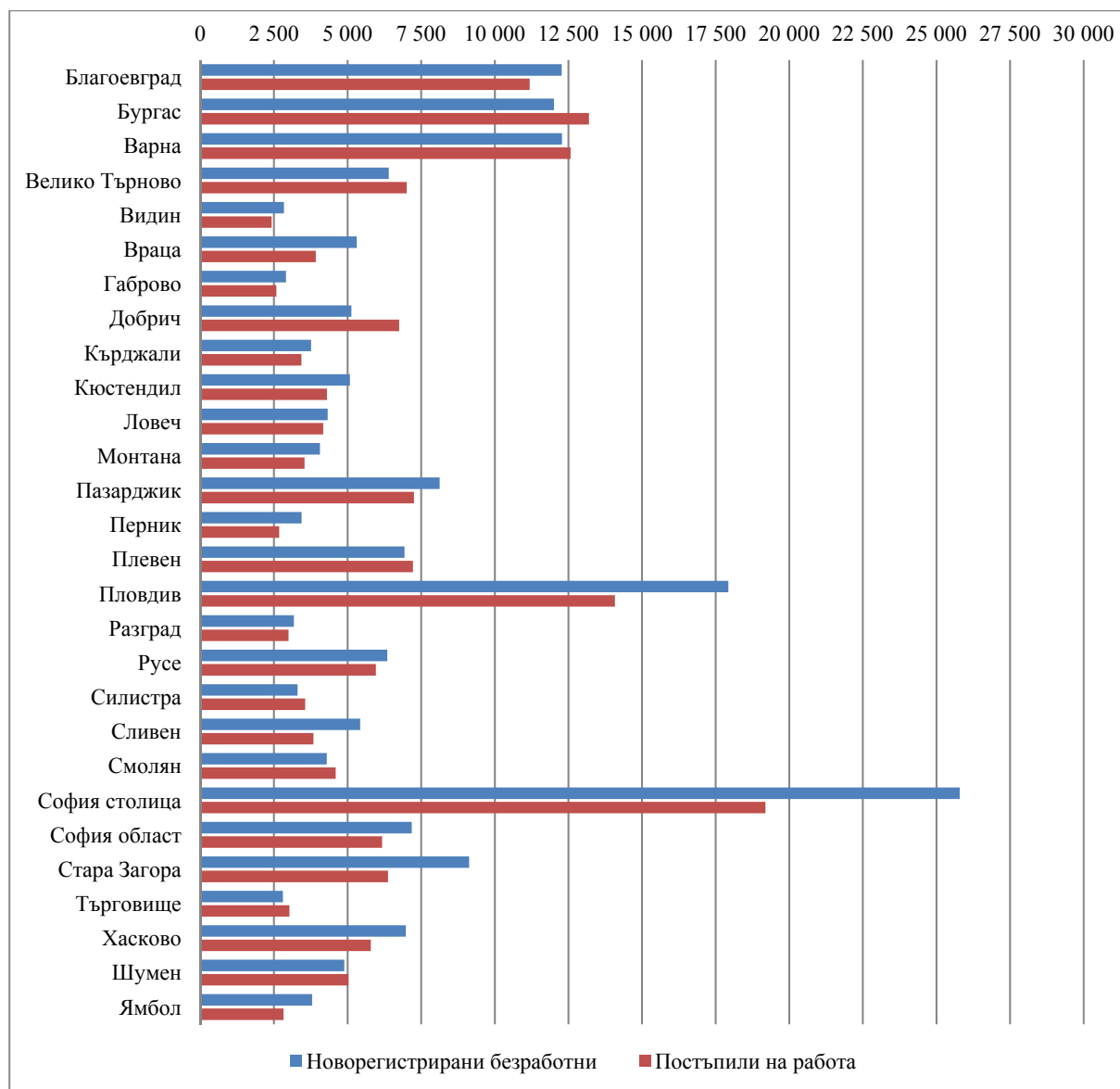
За кратко време пандемията се разраства и икономиката на страната се оказва пред икономическа криза за която прогнози е трудно да се правят.

За второто тримесечие на 2020 г., например⁴ върху нашата икономика са отчетени следните негативни последствия от COVID-19 кризата, а именно:

- общият брой на заетите лица на възраст 15 и повече навършени години е намалял с 5.6% спрямо същия период на 2019 г., или с 153.5 хил.;

⁴ НСИ, <https://www.nsi.bg/>

- коефициентът на заетост за лицата на възраст 15 - 64 навършени години е 67.4%, при 70.7% за същия период на 2019 г.;
- коефициентът на безработица е 5.9%, при 4.2% за същия период на 2019 г.;
- разпределението на безработните лица по образование е съответно – 17.3% с висше образование, 55.5% със средно и 27.2% с основно или по-ниско образование;
- разпределението на безработните лица по продължителност на безработицата показва нарастване на броя на безработните с продължителност на безработицата до 6 месеца – близо 48% от общия брой на безработните лица.

Източник: НСИ, <https://www.nsi.bg/>

Фиг. 5. Новорегистрирани безработни и постъпили на работа за периода 3 февруари – 2 август 2020 година, (брой)

Решението което британският икономист Джон Мейнард Кейнс предлага за излизане от икономическа криза в своя труд „Обща теория за заетостта, лихвата и парите“ е *държавата да се намеси и да предложи мерки и механизми за създаване на работни места.*⁵

⁵ Кейнс Дж., Обща теория за заетостта, лихвата и парите, изд. къща „Христо Ботев“, София, 1993

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За преодоляването на последиците от икономическата криза в България е необходима общодържавна позиция, пакет от икономически и социални мерки за смекчаване на последиците от кризата чрез избора на политика за стимулиране на стопанската дейност и за насърчаване на заетостта.

Трудовият пазар е в основата на развитието на икономиката. Това е предпоставка за активизиране на всички механизми, чрез които ще се даде комплексен поглед към проблемите, заплахите, и възможностите за развитие на трудовия пазар, а чрез него и за постигане на икономически растеж. Това е една успешна бизнес формула за развитие на икономиката, в която трябва да се съчетае нисък риск, качество и силен контрол.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Национален статистически институт, <https://www.nsi.bg/>
- [2] Eurostat, <http://ec.europa.eu>
- [3] Кейнс Дж., Обща теория за заетостта, лихвата и парите, изд. къща „Христо Ботев“, София, 1993.
- [4] Славова-Ночева, М., Икономически аспекти на сигурността и конкурентоспособността в условия на криза, ВТУ „Т. Каблешков“, Годишник 2/2011, ISSN 1314-362X

LABOR MARKET CHALLENGES IN A CRISIS SITUATION

Nina Gergova

ninagergova@vtu.bg

***Todor Kableshkov University of Transport
Sofia, 158 Geo Milev Str.
THE REPUBLIC OF BULGARIA***

Key words: labor market, crisis, economy, competition, unemployment, employment

Abstract: The paper examines the labor market in Bulgaria, which is facing the challenges of the economic crisis, as well as the negative consequences of COVID-19.

General information on unemployment and the labor market is presented the main trends in their development are considered and the factors of influence are determined. An analysis of employment and unemployment was performed by determining the employment and unemployment rates.

The demographic crisis and the growing emigration, the aging population, the decrease in the number of people of working age, the outflow of skilled labor to the solvent European labor market are the main unfavorable factors that negatively affect the development of the economy and the labor market.

Declining demand for services, shrinking markets, limited investment in development have led to negative labor market trends and an increase in registered unemployment, which is becoming a permanent economic and social problem.

Special attention is given to the importance of education, qualifications and competencies of people and the impact they have on economic growth.

The shortage of skilled labor is reported as a serious problem, which is a serious threat to the development of the economy.